

I. Необхідною умовою досягнення високої професійної майстерності педагога є оволодіння основами теорії і практики мистецтва слова, ораторського мистецтва та виразного читання. Ефективність здобуття освіти учнями напряму залежить від того, наскільки слово учителя або читаний ним текст спонукатиме учнів до активної діяльності, критичного мислення, розуміння і поцінування ними змісту і значення слова.

„Майстерність мовлення, виразного читання, – зазначає І. Олійник, – необхідні вчителю не тільки тому, що за самою специфікою його роботи доводиться багато говорити, читати, а й тому, що виразне слово допомагає ефективно застосовувати методи педагогічного впливу на учнів, розвивати їхню пізнавальну діяльність”. [5. С.5] Учителеві необхідно розуміти певну відмінність між художнім та виразним читанням.

Художнє читання – засіб пропаганди кращих зразків художньої літератури, засіб культурного, духовно-естетичного виховання, який розуміється у сценічних умовах.

Виразне читання – один із головних засобів впливу на всебічний гармонійний розвиток дитини через художні твори різних жанрів, інших джерел писемності і безпосереднє слово вчителя.

Виразне читання – це не менше мистецтво виконання художнього тексту, а й предмет навчання цього мистецтва. Мету цього навчання визначила проф. О.Ісаєва: „формування естетично розвиненого читача, здатного відчувати художнє слово, уміння насолоджуватися прочитаним” [4. С.21]

II. Зміст мовлення вчителя диктується змістом уроку, його метою і завданнями і виявляється у: слові вчителя, бесіді, поясненнях, відповідях на запитання, безпосереднім читанням з книжки чи напам'ять, тощо.

Кожен вчитель, при чому незалежно від спеціальності, має досконало оволодіти основами теорії виразного читання:

Добре володіти технікою мовлення у єдності усіх її елементів (керування диханням у процесі мовлення, читання, володіння правильною і чіткою дикцією, силою, чистотою і висотою голос, орфоепічними правилами вимови).

Досконало знати положення, зміст і значення засобів логіко-емоційної виразності і читання (мовні такти, паузи, логічні наголоси, мелодика, темп, емоційне забарвлення тексту) і вміло користуватися ними. Для цього необхідно знати послідовність застосування засобів логіко-емоційної виразності тексту; способи членування тексту на мовні такти, шляхи визначення логічних і основних наголосів у єдності з мелодикою і темпом; способи визначення емоційної функції наголошуваних слів.

Знати принципи застосування позамовних засобів виразності у процесі мовлення та читання (поза, жести, міміка).

Знати особливості читання і переказу творів різних жанрів.

Уміти підготувати художній твір до читання й аналізу.

III. Процес підготовки вчителя до виразного читання може проходити у такій послідовності:

Сприйняття тексту. Відчуття естетичного задоволення від прочитаного через уяву і почуття.

Аналіз тексту. Розмірковування над твором, відтворення в уяві створених автором картин, перечитування окремих епізодів, зіставлення своїх міркувань з висновками дослідників.

Визначення виконавських задач, значень засобів логіко-емоційної виразності читання; шліфування своєї манери читання.

Тренування в декламації.

Визначення і уточнення запитань, що потребують пояснення і уточнення.

IV. Підготовка учнів до виразного читання

Можна запропонувати таку послідовність роботи:

- Вступне слово (бесіда). Коментар (історичний, біографічний, лексичний).
- Зразок читання (вчителем, підготовленим учнем, прослухування запису).
- Читання учнями тексту („мовчки”). Сприяє заглибленню в текст, відчуттю звучання, підготовки до аналізу.
- Запис всього тексту або уривка у робочий зошит (через рядок, залишаючи місце для позначок).
- Поділ тексту на частини. Сприяє акцентуванню уваги до композиції твору чи окремої його частини, підготовці до наступного читання кожної частини зокрема.
- Читання окремих частин тексту. Включає коментар до тексту, вправи у вимові важких слів, словосполучень, зворотів, обговорення інтонації, техніки мовлення (дихання, голос, дикція, орфоепія), логіки читання та емоційно-образної виразності.
- Прийоми навчання виразного читання Урахування інтонаційного забарвлення, кожного розділового знаку.
- Прийом показу (як наочна ілюстрація для виклику в уяві образних картин, бажання прочитати твір).
- Прийом зіставлення (спонукає до обговорення і вибору правильної інтонації, запобігає помилкам тощо).
- Прийом усного малювання (сприяє розвитку творчої уяви, допомагає розумінню образів).
- Бесіда (сприяє розумінню змісту твору, визначенню позиції автора, підбору правильної інтонації).
- Хорове читання (позбавляє сором'язливості, невпевненості тощо).
- Читання в особах (пошук варіантів виконання, прояв здібностей).
- Аналіз досягнень і недоліків у техніці мовлення, емоційно-образній виразності (конкретні, доброзичливі зауваження).
- Уважне слухання (зіставлення свого виконання з інтонаційною редакцією артиста).

Vi. Вимоги до виразного читання

- Відтворення емоційної насиченості твору.
- Розуміння ідейно-художнього смислу, а не лише фактичного змісту твору.
- Уміння висловити своє особисте ставлення, передати зміст і настрій слухачам.
- Уміння складати партитуру художнього тексту.
- Партитура художнього тексту – графічне відтворення звучання художнього твору.
- У партитурі позначають паузи, наголоси, підвищення і зниження тону, інтонаційні переломи тощо. Партитура допомагає запобігти можливим помилкам у процесі читання твору.

Основні партитурні знаки:	
/	словесний наголос
—	логічний наголос
- - -	наголос послаблений
/	пауза

//	пауза середня
///	довга пауза
...	уповільнення вимови
	підвищення тону
	зниження тону
	рівний тон
[:]	заміна авторських розділових знаків

Vii. Пам'ятки

Пам'ятка виразного читання вішованого твору.

1. Вдумливо прочитайте вірш.
2. З'ясуйте лексичне значення незрозумілих слів.
3. З урахуванням змісту та ідеї твору визначте настрій, з яким будете читати твір.
4. У кожному рядку визначте основне за смыслом слово, на яке падає логічний наголос (його необхідно інтонаційно виділяти).
5. Позначте олівцем паузи (короткі, середні, довгі); позначте стрілками тон читання. Прочитайте кілька разів вірш із дотриманням усіх позначок.
6. Читаючи вірш, уявляйте картини, які виникають у вашій уяві, намагайтеся запам'ятати їхню послідовність.
7. Вивчіть вірш напам'ять, прочитайте його комусь із знайомих, врахуйте їхні побажання та зауваження.

Пам'ятка декламатору

1. До читання повторіть напам'ять про себе текст.
2. Перед декламуванням займіть зручну й правильну позу (з урахуванням принципів позамовних засобів).
3. Назвіть автора й твір, який будете читати.
4. Під час декламування вміло використовуйте пластику і міміку.
5. Не поспішайте під час читання, регулюйте своє дихання, набираючи повітря рівними частинами під час пауз.
6. Намагайтеся відповідним темпом і настроєм передати картини, що виникають у вашій уяві під час читання твору.
7. Пам'ятайте, не варто надто голосно читати твір, оскільки майстерність у читанні визначається насамперед темпом, інтонацією, дотриманням пауз, використанням позамовних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

Блинов И.Я. Выразительное чтение учителя-словесника /И.Я. Блинов. – М.: Просвещение, 1983. – 177с.

Захарова Б.Е. Мастерство актера и режиссера /Б.Е. Захарова. – М.: Просвещение, 1973. – С.148

Запорожец Т.И. Логика сценической речи / Т.И.Запорожец. - М.: [б.в.], 1974 - С.101.

Ісаєва О.О. Організація читацької діяльності школярів /О.О.Ісаєва. – К.: Ленвіт, 2001 – 170с.

Олійник Г.А. Виразне читання /Г.А.Олійник, – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.- 224с.

Никольская С.Т. Техника речи / С.Т. Никольская. – М.: [б.в.], 1979.- С.69